

Amerikai szakértő a diktátori elméről

2011. május 3. kedd

Budapest – Zentai Péter, a HVG tudósítója interjút készített a diktátorok, zsarnokok, terroristák pszichéjének tanulmányozására, pszicho-profiljuk megalkotására szakosodott világhírű washingtoni professzorral. Jerrold Post nemzetközi politikai szakértő, az USA kormányának politikai pszichiátriai főtanácsadója, aki jelenleg Asszad szíriai és Kadhafi líbiai vezérrel foglalkozik.

Orbán Viktor arca, amit nem manipulált a The Economist. Fotó: Spiegel

Az április 27-én a hvg.hu oldalán megjelent interjúban a professor arról beszélt, hogy a zsarnoki „agy” csak akkor bontakozhat ki a maga teljességében, ha a zsarnok képes megfélemlíteni, sakkban tartani közvetlen környezetének tagjait. Az interjú áthallásos attól függetlenül, hogy a szakértő ismerné Orbán Viktort, vagy valaha elemezte volna a személyiségét. A leírt személyiségjegyekkel kapcsolatban döntse el az olvasó, mennyire jellemzőek azok a nemzeti együttműködés rendszerének vezetőjére.

Zentai Péter: Professzor úr, létezik-e olyan egységes pszichiátriai kórkép, ami – történelmi időktől és földrajzi térségektől függetlenül – mindig, minden diktátor elméjét jellemzi?

Jerrold Post: Kimutatható a mindenkor diktátorok, terrorvezérek, maffiafőnökök pszichéjének négy alapeleme. Az **első:** a messianisztikus küldetéstudat, amely az átlagemberéhez képest hatványozott énközpontúságot takar. A **második szimptóma:** a paranoia egy fajtája – a diktátortípus az őt ért legkisebb kudarcért is másokat (néha „felsőbb erőket”) okol, és folyton ellenséget keres vagy épít. A **harmadik alapvonása:** a normális emberéhez képest beszűkült lelkiismeret, az ennek hiányából származó gátlástalanság. Ez az esetek többségében infantilizmusból, illetőleg nevelésbeli, gyerekkorból húzódó, kezeletlen problémákból ered. A **negyedik elem:** a legszűkebb környezet tagjainak agya, lelke feletti uralom megszerzésének és birtoklásának különleges képessége.

Z. P.: Mintha azért az okosság vagy az intelligencia is jellemző lenne a Szaddámokra, Kadhafikra, Hitlerekre, Sztálinokra.

J. P.: Ez nem igazán tipikus, vannak köztük intelligensek, okosak, ravaszak, de olyanok is, akik egy sor területen egészen butának, más területeken pedig szinte zseniálisnak mutatkoztak. Csaknem mindről elmondható ugyanakkor, hogy félműveltek. Sokat segít manapság a diktátori elme tudományos feltárásához Kadhafi líbiai vezér spontán megnyilatkozásainak elemzése: az ilyen emberek legyőzhetetlennek hiszik magukat, nincs realitásérzékük tetteikkel, azok nyilvánvaló következményeivel kapcsolatban. Saját szavának erejét minden diktátortípusú ember kolosszálisnak véli, noha kívülről hallgatva e beszédeket, hemzsegnek bennük az intelligens, tanult emberhez méltatlan ostobaságok és ellentmondások. E beszédeknek mindenkor integráns részei a létező vagy kitalált ellenség, a diktátornál erősebb, okosabb ellenfelek, különösképpen a sikeres *nem* diktatúrák (például Amerika), valamint a nyugati demokráciák lejáratását szolgáló tirádák, a szemtelen, fenyegető hangvétel. Elméjükből, lelkialkatukból fakad, ahogy az ellenségüknek tekintettek nemcsak szavakkal, hanem például egy nagyon jellegzetes gesztussal próbálják megalázni: minden diktátor szokása, hogy megvárakoztatja vendégét, késik találkozáskor: meg akarja mutatni, hogy „ki az úr a háznál”. Jellemzően infantilis bizonyítási kényszere van – igazából játszik, és ön-maga előtt produkálja magát, mint egy gyerek.

Z. P.: Értem ezt, de akkor sem világos számomra az a bizonyos negyedik profilelem, tudniillik, hogy a diktátort a környezete fújja fel. Ez a környezet tagjainak a betegségére vall inkább, mi köze ehhez a diktátor elméjének?

J. P.: Egy példával válaszolok. Nem sokkal az iraki-iráni háború kitörését követően, 1982-ben az iraki csapatok vesztesre álltak. Az iraki elnök, Szaddám Huszein – időnyerés céljából – tűzszünetet javasolt. Irán legfőbb vezetője, Khomeini ajatollah nem csekély meglepetésre elfogadta az ajánlatot, feltételként azonban az iraki főnök lemondását szabta meg. Szaddám azonnal összehívta legszűkebb környezetét, rendszerének legfőbb támaszait. Felajánlotta nekik lemondását. A jelenlévők rögvést az egekig magasztalták, olyanokat mondtak neki, hogy nélküle meghal a nemzet, a tűzszünet jelentősége eltörpül az ellenség által követelt árhoz képest. Egyikük, Szaddám legrégebbi barátja, Rijadh Ibrahim egészségügyi miniszter azonban felvetette, mi lenne, ha az elnök formálisan – az ország aktuális érdekét szolgáló tűzszünet érdekében – távozna posztjáról, de azt később persze visszavenné. Az ötletet Szaddám azonnal megdicsérte. Aznap este Ibrahim házába állig felfegyverzett rohamosztigosok törtek be, a férfit elvitték. Szaddám másnap azért szívélyesen fogadta elhurcolt barátja feleségét. Az férje érdemeire, az elnök iránti feltétlen hűségére hivatkozott. A könnyörgő szavak nyomán Szaddám kedvesen arról biztosította az asszonyt, hogy természetesen vissza fogja kapni férjét. A férjet haza is szállították asszonyához: fekete lepelbe csomagolva, feldaraboltan. Aztán a háború még hat éven át folytatódott, egymillió iraki veszítette életét. Szaddám Huszein tanácsadói, miniszterei, közvetlen környezetének tagjai közül soha többé nem akadt egy sem, aki ne azt mondta volna, amit a diktátor hallani akart.

Z. P.: Ez is törvényszerű?

J. P.: Ez is tipikusan a diktátori pszichéből fakad. Bizalmasai a várható – a családtagjaikra is kiterjeszhető – megtorlástól rettegnek a leginkább. A megtorlás mindig személyre szabott: lehet lelki, fizikai és pénzbeli. A főnök ugyanis, noha ő maga pszichopata vagy neurotikus, egyúttal mégis általában elemi tehetségű pszichológus: csak olyanokat enged, édesget egészen közel magához, akiknek felmérte a pszichoprofilját, és tudja, érzi róluk, hogy totálisan az uralma alá hajthatók. A közvetlen környezet tagjai között a zsarnok – látszólag szeszélyesen – folyton jutalmaz és büntet, ezáltal megteremti az állandó feszültség légkörét. Bárki bármikor kihullhat a belső körből, de előre kiszámíthatatlan, hogy ki és mikor válik kegyvesztetté vagy kedvenccé. Ennek a pszichohorror játéknak a következménye, hogy a környezet tagjai elveszítik eredeti énjuket, kezdenek olyannyira alkalmazkodni a diktátorhoz, hogy szinte klónokká válnak. Agyuk kezd úgy járni, mint a főnöké, felveszik annak pózait, hanghordozásban is másolják őt, és kiépítik saját függőségi rendszerüket: klienseik lelkét ugyanúgy gyötrik, ahogy az övékét a vezér. Egy diktatúra természetéhez tartozik, hogy a legfelül gyakorolt megfélemlítés az idők során leszivárogo a társadalom aljáig. A vezér tanításainak a környezetre gyakorolt mágikus hatásának megsokszorozásáról, a széles közvélemény agyába ültetéséről, az ellenséggé nyilvánítottak lejáratásáról egy állandóan terebélyesedő, az érzelmekre ható, a másként gondolkodókat megalázó propagandagépezet gondoskodik. E gépezet működtetését a diktátor a leginkább zsarolható, leggyengébb jellemű, mindenre kapható híveire bízta.

Z. P.: Mivel magyarázza, hogy egy sor diktátor, a néhai fasiszta és kommunista diktátorok éppúgy, mint modern utódaik egy része, például Fidel Castro, nem kegyetlenséget, hanem éppen ellenkezőleg, széles tömegekre ható bájít, sármot, valamiféle kedvességet áraszt magából?

J. P.: Maffiafőnökök egy részére is jellemző, hogy például jó családapák, polgári életet, némelykor puritán életet élnek. Sőt, humoruk is lehet fejlett. Ezek kettős életet élnek: Dr. Jekyll és Mr. Hyde komplexum ez.

Z. P.: Ön eleve diktatórikus rendszerek hírhedt urainak, például Szaddámnak, Kadhafinak, Milosevicnek a pszichéjét tanulmányozta, róluk készített jelentést a hágai bíróságnak, az amerikai védelmi minisztériumnak, a washingtoni törvényhozásnak. De foglalkozott-e már azzal is, hogy mit kezdenek magukkal – a lelkük mélyén – diktátorok egy demokráciában?

J. P.: Egy demokráciában a közélet, a politikai élet nem tud mit kezdeni az ilyen emberekkel. Az ő számukra az üzleti élet némely szegmense, de leginkább a bűnszövetkezetek jelentenek karrierlehetőséget: Don Corleonék, Al Caponék lesznek. Egy demokratikus, átlátható társadalomban a törvények, az alkotmányos fékek és ellensúlyok állják útját diktatúra kialakulásának. Az Egyesült Államok és egy sor más olyan ország alkotmánya, ahol az első embert különösen nagy potenciállal ruház fel az alaptörvény, szigorú időbeli korlátot szab e nagy hatalom gyakorlásának. Az európai demokráciákban a parlament, a bírósági és a többi hatalmi ág, különösképpen a média függetlensége állít leküzdhetetlen akadályt a diktátori elme kibontakozása elé.

Z. P.: De hát professzor úr, hiába parlamentáris vagy amerikai típusú demokrácia Venezuela, Zimbabwe, Belarusz. Iránban is parlamenti választásokon győzött Ahmadinedzsád. Ettől még ő is, Chavez, Mugabe, Lukasenka is diktátor.

J. P.: Egyetértünk. Ezeknek az országoknak a történetéből nem következik a valóságosan működő demokrácia iránti igény. A nyugati világgal ellentétben náluk nincs az egész társadalomba beleivódott demokratikus hagyomány, a demokratikus szellem nem integráns része a kultúrának, nincs a szabadságát természetesnek tartó, a médiát maga mögött tudó civil társadalmuk. Az ön által megnevezettek jellemzően a szegényekre, alacsony műveltségűekre, a legegyszerűbben gondolkodókra, az elmaradott térségekben élőkre, közülük is a nagyon fiatalokra támaszkodnak, mert az ő szavazataik túlsúlyával gondolják élethossziglan biztosítani a hatalmukat. Így elhitetik magukkal, közönségükkel, hogy demokráciát, a nyugati típusúnál magasabb rendű demokráciát irányítanak. Azokat viszont, akik ezt belföldön, külföldön kétségbe vonják, a nép, a haza, a nemzet ellenségévé nyilvánítják, a propagandagépezet szétszedi, megszégyeníti, megpróbálja megtörni őket.

Z. P.: A mostani gazdasági, pénzügyi válságos idők vajon nem kedveznek-e a diktátor elmék nyomulásának, újfajta diktatúrák létrejöttének?

J. P.: Ez logikus felvetés. Ámde az információtechnológiai haladás, az elektronikus forradalom, a határok eltűnése, a globalizálódás, az államok józan és kölcsönös érdekeken alapuló közösségekbe, uniókba tömörülése, hogy egyre kevesebb az olyan terület, ami kizárólag egy-egy ország belügye, nos, mindez a diktátori elmék előretörése ellen hat. Az utóbbi idők legsúlyosabb figyelmeztetése a számukra, hogy megdönthetetlennek hitt zsarnokok vesztek el hatalmukat szerte az arab világban. Ez persze azt, akinek nincs kiforrott realitásérzéke, aligha fogja eltántorítani, sőt, akár fokozhatja benne a bizonyítási kényszert. Objektíve azonban a jelek arra utalnak, hogy egyre rövidebb ideig lehet csak életképes egy diktatúra, a nemzetközi környezet pedig egyre több eszközt tud és akar is bevetni, hogy ellehetetlenítsen egy diktátort.